

Journal of Islamic Law Research

پژوهش‌نامه حقوق اسلامی

An Analysis of the Impact of Human Rights Discourse
on the Realization of a Unified Islamic Ummah: A Review
of Legal and Religious Commonalities

Authors: Ebrahim Mousazadeh | Aliakbar Davoudipour

Stable URL: <https://doi.org/10.30497/law.2025.247570.3685>

تحلیل تاثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی؛
مروری بر مشترکات حقوقی و دینی

نویسندگان: ابراهیم موسی‌زاده | علی‌اکبر داودی‌پور

پیوند دائمی: <https://doi.org/10.30497/law.2025.247570.3685>

Copyright 2025 The Author(s).

Published by *Imam Sadiq University*, Tehran, Iran.

This work is fully Open Access under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license, allowing non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and not modified. *Islamic Law Research* strictly follows the ethical guidelines of the Committee on Publication Ethics (COPE), which all readers, authors, reviewers, and editors are expected to observe and uphold.

An Analysis of the Impact of Human Rights Discourse on the Realization of a Unified Islamic *Ummah*: A Review of Legal and Religious Commonalities

Ebrahim Mousazadeh • Professor, Department of Public Law, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
e.mousazadeh@ut.ac.ir

Aliakbar Davoudipour • PhD Student in Public International Law, Faculty of Law and Political Sciences, Persian Gulf International Campus, University of Tehran, Tehran, Iran.
(Corresponding Author) a.davoudipour@ut.ac.ir

Abstract

1. Introduction

In recent years, human rights discourse has gained significant prominence as a powerful framework for shaping international policies, legal systems, and cultural identities. Its universal claims to safeguard dignity, liberty, and equality have prompted many nations and communities to integrate human rights principles into their legal and ethical codes. Concurrently, the concept of a Unified Islamic Community, rooted in Islamic teachings, aspires to foster solidarity, justice, and a collective identity among Muslims and monotheists worldwide. Although these two discourses—human rights and the Islamic Community—may initially seem divergent, they share foundational values, such as dignity and justice, which can promote a more harmonious global society.

The intersection of human rights discourse and the Islamic Community is complex. While universal human rights frameworks were primarily developed within Western legal traditions, Islamic teachings are anchored in their own ethical and jurisprudential systems, derived from sources such as the Quran and Sunnah. This divergence has sparked debates about the compatibility of these two discourses and whether they inevitably clash. These debates manifest in various cultural, legal, and political contexts. For instance, universal human rights instruments advocate for principles like freedom of religion, freedom of

expression, and non-discrimination, while interpretations of Islamic law in many Muslim-majority societies can either reinforce or appear to contradict certain aspects of international human rights conventions.

In this context, globalization adds further pressure on Islamic communities. Rapid advancements in communication, the rise of multicultural societies, and increasing global interconnectedness can simultaneously challenge and reinforce collective identities. On one hand, globalization can lead to cultural homogenization, raising concerns that local religious traditions may become diluted. On the other hand, global networks can serve as platforms for Islamic scholars and institutions to engage in constructive dialogue, articulate diverse perspectives, and pursue shared goals. Therefore, understanding how human rights discourse can be reconciled with the vision of a Unified Islamic Community is particularly critical.

Contemporary challenges facing Islamic societies—ranging from political instability to social fragmentation—underscore the urgency of constructing or reinforcing a shared sense of identity that resonates with a broad segment of believers. If human rights principles, such as dignity, fraternity, and justice, can be shown to align with fundamental Islamic tenets, they may serve as a unifying force, strengthening bonds within and among Muslim communities. Conversely, if these principles are perceived as inherently external or incompatible, they may generate internal conflict that undermines unity. Within this context, developing a nuanced understanding of how human rights discourse interacts with the theological, legal, and cultural dimensions of Islamic thought could prove invaluable for policymakers, scholars, and religious leaders.

2. Research Question

In light of these considerations, the core inquiry guiding this study is:

How can human rights discourse contribute to the realization of the concept of a Unified Islamic Community?

This central research question reflects the tension between the universalist claims embedded in modern human rights frameworks and the distinct vision of a unified community grounded in Islamic teachings. While numerous scholarly works have individually focused on human rights or the idea of the Unified Islamic Community, there is a notable gap in the literature regarding their confluence and potential synergies. By addressing this question, the study aims to explore whether, and under what conditions, a constructive overlap between human rights norms and Islamic principles can foster a more cohesive Muslim identity and, by extension, a stronger collective Islamic presence in global affairs.

3. Research Hypothesis

Based on preliminary observations and existing scholarship, this paper posits the following primary hypothesis:

By relying on the commonalities between human rights principles and Islamic teachings—particularly values such as fraternity, justice, and human dignity—it is possible to strengthen internal cohesion and facilitate steps toward realizing a Unified Islamic Community.

This hypothesis assumes that certain core tenets of Islam share conceptual and practical parallels with international human rights discourse. Both frameworks emphasize the preservation of human life, the pursuit of social and economic justice, and the importance of moral accountability. However, this proposition does not overlook potential areas of conflict; rather, it highlights the need for engaging in interpretive processes that bring Islamic jurisprudential tradition into meaningful dialogue with contemporary global norms. By testing this hypothesis, the article aims to illuminate where these discourses converge and how tensions might be reconciled or mitigated through informed and respectful discourse.

4. Methodology & Framework, if Applicable

The study adopts an interdisciplinary approach, drawing on legal analysis, theological inquiry, and socio-political theory. First, it conducts a doctrinal review of international human rights instruments, such as the Universal Declaration of Human Rights and subsequent treaties, to identify the overarching principles that define the global understanding of human rights. Second, it systematically examines select Islamic legal and theological sources—primarily the Quran, the Sunnah, and jurisprudential commentaries—to identify principles that resonate with or diverge from these global norms.

Using comparative analysis, the research highlights overlapping constructs—such as the sanctity of life, the imperative of justice, and the emphasis on moral accountability—and explores how these shared elements might reinforce a sense of unity within the Islamic Community. Alongside this textual investigation, the study considers historical and contemporary case studies to illustrate how Muslim-majority societies have grappled with the practical implementation of human rights. By assessing successful examples of legal and policy frameworks that integrate human rights norms with Islamic principles, as well as instances of discord, the research seeks to build a robust analytical model for understanding this complex relationship.

Finally, the article employs an inductive reasoning process, drawing on specific cases, scholarly interpretations, and policy outcomes to infer broader insights about the capacity of human rights discourse to serve as a catalyst for unity within Islamic contexts. Rather than presenting a monolithic view of Islamic law or homogenizing international human rights discourse, the

methodology remains attentive to the diversity of interpretations and applications in different cultural, historical, and political settings. Through this comprehensive framework, the study endeavors to provide policymakers, religious scholars, and academics with constructive pathways toward aligning human rights objectives with Islamic imperatives, without prematurely dismissing the genuine challenges inherent in this alignment.

5. Results & Discussion

The findings of this study underscore both the promise and complexity of using human rights discourse to strengthen the realization of a Unified Islamic Community. On one hand, the research identifies notable congruencies between the universal principles enshrined in international human rights instruments and the core tenets of Islamic teachings. Concepts such as fraternity, justice, human dignity, and the imperative of peaceful coexistence emerge as shared ethical pillars. These commonalities can catalyze social cohesion and collective identity among Muslims. When human rights principles are appropriately contextualized within Islamic jurisprudential frameworks, they can amplify values central to the Community, reinforcing unity among believers.

However, the study also reveals areas of tension when universal human rights claims intersect with the specific legal and cultural norms of Muslim-majority societies. Some interpretations of jurisprudential thought may view certain components of human rights discourse as externally imposed or incompatible with local traditions. These tensions indicate that achieving harmony between the two discourses requires nuanced interpretive approaches. Instead of a one-size-fits-all model, an integrative process—whereby Islamic legal experts and human rights advocates collaboratively explore the interpretive breadth and depth of both traditions—proves most conducive to constructive engagement.

Empirically, the examination of legal, policy, and social measures across various Islamic countries confirms that constructive dialogue between these two discourses is not only possible but has been partially realized. Initiatives that incorporate human rights education into religious curricula, support grassroots advocacy for women's and minority rights within an Islamic framework, and encourage intergovernmental cooperation among Muslim-majority nations provide tangible evidence of how these shared values can be operationalized. Such endeavors help mitigate the perception that human rights norms are strictly "Western" constructs, revealing their alignment with deeply rooted Islamic ethics.

Additionally, the proliferation of digital platforms and social media presents both opportunities and challenges for deepening awareness of human rights values in Islamic contexts. New media can serve as a vehicle for disseminating knowledge about the compatibility of Islam and human rights, facilitating

community-building and dialogue. However, unregulated or partisan use of these platforms can exacerbate misunderstandings or fuel divisions. This underscores the need for skillful, well-informed communication strategies that highlight points of alignment, promote respectful debate, and foster collaborative initiatives among diverse stakeholders.

6. Conclusion

The impact of international human rights discourse on the concept of a Unified Islamic Community is inherently multifaceted. While innate tensions may arise between the universal claims of human rights and the distinctive vision of an Islamic Community, continuous and effective support for rights rooted in Islamic values is crucial for preserving the authenticity and relevance of Islamic faith in the modern world.

This research evaluated how human rights discourse contributes to the realization of a Unified Islamic Community, finding that an emphasis on shared principles such as fraternity, justice, human dignity, and peaceful coexistence can significantly enhance the Community's cohesion and integrity. These points of concordance between Islamic teachings and human rights norms provide a powerful basis for collective identity, enabling Muslims to align modern legal frameworks with foundational religious principles.

A key contribution of this study is the delineation of practical approaches to fortify this alignment, including targeted human rights education programs within Muslim communities, strategic use of social media to disseminate complementary Islamic and rights-based values, and the creation or enhancement of international institutions dedicated to collaboration among Islamic nations. By adopting these strategies, Islamic societies can mitigate cultural or jurisprudential frictions while reinforcing their internal solidarity.

In light of these findings, future research should conduct comparative analyses across diverse Islamic jurisdictions, investigate the evolving role of international bodies, and perform in-depth case studies. Such endeavors would further illuminate how best to reconcile Islamic legal and ethical frameworks with the global aspirations of human rights, advancing the shared goal of a cohesive, equitable, and principled Islamic Community.

Keywords: Unified Ummah, Human Rights, Human Family, Brotherhood, Justice, Common Language.

تحلیل تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی؛ مروری بر مشترکات حقوقی و دینی

ابراهیم موسی‌زاده * استاد، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

e.mousazadeh@ut.ac.ir

علی‌اکبر داودی‌پور * دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، پردیس بین‌المللی خلیج

a.davoudipour@ut.ac.ir

فارس، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

چکیده

بر اساس نصوص قرآن کریم، دیگر موازین اسلامی و اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تلاش برای تشکیل و تحقق امت واحده اسلامی یک آرمان برجسته دینی است. علی‌رغم تلاش‌های مختلف صورت گرفته در این راستا، بی‌گمان جوامع اسلامی فاصله قابل توجهی با نقطه مطلوب دارند. نظر به این امر، پرسش اصلی نوشتار حاضر این است که «چگونه می‌توان از گفتمان حقوق بشر برای تحقق امت واحده اسلامی یاری جست؟» اهم یافته‌های مقاله حاضر که با روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر مشترکات موجود میان موازین اسلامی و اصول حقوق بشری، همچون برادری، وحدت خانواده بشری، عدالت و کرامت انسانی، سامان یافته است، بدین شرح است که با توجه به وجود اصول، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک میان حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی، می‌توان با تکیه بر مشترکاتی همچون دعوت، تبلیغ، جدال احسن، هم‌زیستی مسالمت‌آمیز، برادری، تعامل، کرامت انسانی و عدالت، گام‌های موثری برای تحقق امت واحده اسلامی برداشت. گفتمان حقوق بشر با تقویت هویت مشترک و هم‌بستگی اجتماعی، می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر در جهت تحقق اهداف امت واحده اسلامی عمل کند. در نهایت، این تحقیق نشان داده است که هم‌سویی گفتمان حقوق بشر با آموزه‌های اسلامی، نه تنها امکان‌پذیر است، بلکه می‌تواند به ایجاد جامعه‌ای عادلانه و هم‌سو با اهداف دینی منجر شود.

واژگان کلیدی: امت واحده، حقوق بشر، خانواده بشری، برادری، عدالت، زبان مشترک.

مقدمه

در دنیای معاصر، گفتمان حقوق بشر به عنوان یکی از مباحث اصلی در عرصه‌های بین‌المللی مطرح شده و تأثیرات عمیقی بر سیاست‌ها، فرهنگ‌ها و هویت‌های جمعی جوامع مختلف گذاشته است. این گفتمان نه تنها به عنوان ابزاری قانونی و سیاسی، بلکه به عنوان مؤلفه‌ای اساسی در شکل‌دهی به تعاملات بین‌المللی شناخته می‌شود (Donnelly, 2013, p. 79). از سوی دیگر، مفهوم «امت واحده» به عنوان یک ایده اصلی در اندیشه اسلامی، به دنبال ترویج هم‌بستگی و وحدت میان مسلمانان و موحدان در سراسر جهان است. امت اسلامی به عنوان جامعه‌ای متحد و همسو، بر پایه اعتقادات مشترک و ارزش‌های اسلامی شکل می‌گیرد و هدف آن، تحقق عدالت، برادری و کرامت انسانی در سطح جهانی است (جعفری و موتقی گیلانی، ۱۳۷۵، ص. ۱۲).

جهانی شدن واقعی است که ابعاد وسیعی از جمله فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را دربرمی‌گیرد و ممکن است به همسان‌سازی جوامع منجر شود. این روند به ویژه در مورد مسلمانان، چالش‌هایی را در مسیر تحقق امت واحده ایجاد می‌کند (خرم‌آرای و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۱۱۹).

با این حال، رابطه میان گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحده اسلامی همواره با چالش‌ها و تضادهایی همراه بوده است. از سویی ادعاهای جهانی حقوق بشر ممکن است در تضاد با بینش خاص امت اسلامی قرار گیرد و از سوی دیگر، حمایت مؤثر از حقوق بشر برای یکپارچگی و ارتباط ایمان دینی با زندگی پیروان آن ضروری به نظر می‌رسد (Said, 1978, p. 46). در شرایط کنونی که جوامع اسلامی با بحران‌های هویتی، سیاسی و اجتماعی مواجه هستند، بررسی این رابطه از اهمیت دوچندانی برخوردار است.

این پژوهش با هدف تحلیل تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی انجام شده است. پرسش اصلی تحقیق این است که «گفتمان حقوق بشر چگونه می‌تواند به تحقق مفهوم امت واحده اسلامی کمک کند؟». برای پاسخ به این پرسش، فرضیه اصلی پژوهش این است که «با تکیه بر مشترکات بین اصول حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی، می‌توان گام‌های مؤثری در راستای تحقق امت واحده اسلامی برداشت». در این راستا، اصولی مانند برادری، عدالت، کرامت انسانی و همزیستی مسالمت‌آمیز به عنوان نقاط مشترک بین این دو گفتمان مورد بررسی قرار می‌گیرند.

ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که در ادبیات موجود، ارتباط بین گفتمان حقوق بشر و مفهوم امت واحده اسلامی به صورت جامع و نظام‌مند بررسی نشده است. این پژوهش با پر

کردن این خلأ، به دنبال ارائه راهکارهایی برای تقویت هم‌بستگی و وحدت در جوامع اسلامی است. همچنین، با توجه به چالش‌های جهانی شدن و تأثیرات آن بر هویت‌های جمعی، این تحقیق می‌تواند به عنوان مرجعی برای سیاست‌گذاران و اندیشمندان اسلامی در راستای تحقق اهداف مشترک عمل کند.

در این مقاله، پس از تبیین مفاهیم بنیادین و چهارچوب نظری، به بررسی نقش گفتمان حقوق بشر در تقویت هویت مشترک و هم‌بستگی اجتماعی پرداخته می‌شود. سپس، راهکارهای عملی برای بهبود تحقق امت واحده اسلامی ارائه می‌شود. در نهایت، با جمع‌بندی یافته‌ها، پاسخ به پرسش اصلی تحقیق ارائه و پیشنهادهایی برای تحقیقات آینده مطرح می‌شود.

پیشینه تحقیق: بررسی ادبیات موجود نشان می‌دهد که رابطه بین گفتمان حقوق بشر و مفهوم امت واحده اسلامی از دیرباز مورد توجه پژوهشگران و اندیشمندان قرار گرفته است. در این زمینه، مطالعات متعددی انجام شده است که هریک از زوایای مختلف به این موضوع پرداخته‌اند. النعیم (۱۹۹۰) در کتاب به سوی اصلاحات اسلامی؛ آزادی‌های مدنی، حقوق بشر و حقوق بین‌الملل^۱، به بررسی چالش‌های تطبیق اصول حقوق بشر با آموزه‌های اسلامی پرداخته است. وی معتقد است که با تفسیر مجدد متون اسلامی، می‌توان سازگاری بیشتری میان این دو گفتمان ایجاد کرد. همچنین، بادیرین (۲۰۰۳) در کتاب حقوق بشر بین‌المللی و حقوق اسلامی^۲، به تحلیل تطبیقی اصول حقوق بشر و قوانین اسلامی پرداخته و نشان داده است که چگونه می‌توان از آموزه‌های اسلامی برای حمایت از حقوق بشر استفاده کرد.

در ایران نیز پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده است. جعفری و موثقی گیلانی (۱۳۷۵) در کتاب استراتژی وحدت در اندیشه سیاسی اسلام، به بررسی نقش وحدت اسلامی در تحقق اهداف مشترک مسلمانان پرداخته‌اند. آن‌ها معتقدند که گفتمان حقوق بشر می‌تواند به عنوان ابزاری برای تقویت هم‌بستگی اسلامی عمل کند. همچنین، موسی زاده در کتاب حقوق بین‌الملل در اسلام، به بررسی جایگاه حقوق بشر در قوانین اسلامی پرداخته و نشان داده است که چگونه می‌توان از این

1. An-Naim (1990). Toward an Islamic Reformation: Civil Liberties, Human Rights, and International Law.

2. Baderin (2003). International Human Rights and Islamic Law.

اصول برای تحقق عدالت و برابری در جوامع اسلامی استفاده کرد.

با وجود مطالعات متعدد در حوزه حقوق بشر و امت واحده اسلامی، خلأیی در ادبیات موجود مشاهده می‌شود. بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده به بررسی جداگانه این دو مفهوم پرداخته‌اند و کمتر به ارتباط بین آن‌ها توجه شده است. این پژوهش با تمرکز بر مشترکات بین گفتمان حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی، به دنبال پر کردن این خلأ است. نوآوری این تحقیق در این است که با ارائه چهارچوبی نظری، نشان می‌دهد چگونه می‌توان از اصول حقوق بشر برای تحقق امت واحده اسلامی استفاده کرد. به‌هرحال، در این نوشتار، به بررسی مفهوم امت واحده اسلامی و چالش‌ها و موانع تحقق آن خواهیم پرداخت. سپس تأثیرات این گفتمان بر تحقق امت واحده و اهداف و شیوه‌های تحقق آن را تحلیل و درنهایت، راهکارهای حقوق بشری برای تحقق امت واحده اسلامی را بیان می‌کنیم. در پایان نیز نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی ارائه خواهد شد.

۱. مفاهیم بنیادین و چهارچوب نظری

در این بخش، مفاهیم کلیدی تحقیق و چهارچوب نظری مورد استفاده در پژوهش به‌صورت دقیق تعریف و تبیین می‌شوند. این مفاهیم شامل «امت واحده»، «حقوق بشر»، «گفتمان حقوق بشر» و «هم‌بستگی اسلامی» هستند که به‌عنوان پایه‌های نظری تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

۱.۱. امت واحده

مفهوم «امت واحده» در اسلام به جامعه‌ای اشاره دارد که بر پایه ایمان به خدا و پایبندی به آموزه‌های اسلامی متحد شده است. این مفهوم در قرآن کریم به‌صورت مکرر مورد تأکید قرار گرفته است. برای مثال، در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران آمده است: «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...»؛ و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید. امت واحده نه تنها بر هم‌بستگی مسلمانان تأکید دارد، بلکه هدف آن، تحقق عدالت، برادری و کرامت انسانی در سطح جهانی است (مطهری، ۱۳۶۹، ص. ۳۲).

۲.۱. حقوق بشر

«حقوق بشر» به مجموعه‌ای از حقوق ذاتی و سلب‌ناپذیر اشاره دارد که تمام انسان‌ها به‌صرف انسان بودن از آن برخوردار هستند. این حقوق شامل حق زندگی، آزادی، برابری و عدالت است و

در اسناد بین‌المللی مانند «اعلامیه جهانی حقوق بشر» (۱۹۴۸) به صورت جامع تعریف شده‌اند. حقوق بشر را می‌توان حقوقی بنیادین و انتقال‌ناپذیر دانست که برای حیات نوع بشر اساسی تلقی می‌شود از جمله حق حیات، حق کرامت، حق تعلیم و تربیت، حق آزادی و حق مساوات در برابر حقوق و قوانین. در اسلام حقوق بشر آن امور ثابت و پایدار و مشترک در همه انسان‌هاست که هر انسانی به‌خاطر انسان بودن باید آن را دارا باشد و آن را داراست و این حق را خالق انسان در آغاز تولد برای او قرار داده است (داوری، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۸).

۳.۱. گفتمان حقوق بشر

«گفتمان حقوق بشر» به مجموعه‌ای از گفتارها، مفاهیم و ارزش‌هایی اشاره دارد که حول محور حقوق بشر شکل گرفته‌اند. این گفتمان در سطح جهانی به‌عنوان ابزاری برای حمایت از حقوق افراد و گروه‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این نوشتار، گفتمان حقوق بشر به‌عنوان چهارچوبی برای تحلیل تأثیر آن بر تحقق امت واحده اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است (Donnelly, 2013, p. 81).

۴.۱. هم‌بستگی اسلامی

«هم‌بستگی اسلامی» به احساس تعلق و مسئولیت متقابل میان مسلمانان در سراسر جهان اشاره دارد. این مفهوم بر پایه اصولی مانند برادری، عدالت و کرامت انسانی استوار است و هدف آن، ایجاد جامعه‌ای متحد و همسو بر اساس آموزه‌های اسلامی است. هم‌بستگی اسلامی نه تنها به تقویت روابط میان مسلمانان کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای مقابله با چالش‌های جهانی عمل کند (جعفری و موثقی گیلانی، ۱۳۷۵).

۵.۱. چهارچوب نظری پژوهش

چهارچوب نظری این پژوهش بر اساس «نظریه هم‌بستگی اجتماعی» و «نظریه حقوق بشر اسلامی» تنظیم شده است. نظریه هم‌بستگی اجتماعی بر اهمیت روابط متقابل و احساس تعلق در ایجاد جامعه‌ای متحد تأکید دارد در حالی که نظریه حقوق بشر اسلامی نشان می‌دهد که چگونه می‌توان از آموزه‌های اسلامی برای حمایت از حقوق بشر استفاده کرد. این چهارچوب به‌عنوان پایه‌ای برای تحلیل تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی مورد استفاده قرار گرفته

است.

۲. معناشناختی امت واحده

واژه امت و مشتقات آن ۶۵ مرتبه در قرآن - ۱۳ مرتبه به شکل جمع (أُمَم) و ۵۲ مرتبه به صورت مفرد (أُمَّت) - آمده است. امت در هسته خود نماینده جامعه‌ای است که با ایمان به خدا و پایبندی به آموزه‌های اسلام متحد شده است. اعتقادات مشترک، بستر هویت آن را تشکیل می‌دهد و حس برادری و خواهری را در بین اعضای خود تقویت می‌کند. قرآن بر وحدت و همکاری در امت تأکید می‌کند و می‌فرماید «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...» (آل عمران، آیه ۱۰۳).

از آن‌رو که دین اسلام جهان‌شمول است و مخاطبش تمام انسان‌ها فارغ از نژاد، زبان و فرهنگ هستند، نام «امت واحده» و مفهوم امت که اغلب به عنوان «ملت» یا «جامعه» تعبیر می‌شود، در اسلام دارای اهمیت عمیق و نمایان‌کننده دیدگاهی از وحدت و هم‌بستگی است که فراتر از مرزهای جغرافیایی و تفاوت‌های قومی است. امت واحده اسلامی مفهومی است که نه تنها بر هم‌بستگی مسلمانان تأکید دارد، بلکه دارای ابعاد حقوقی مشخصی نیز است که بر اساس موازین اسلامی و اصول حقوق بشر تعریف می‌شود (خوشدل مفرد، ۱۳۹۹، ص. ۳۴).

در اسلام، این مفهوم به طور خاص به «امت واحده» اشاره دارد که به معنای یکپارچگی و هم‌بستگی مسلمانان در سراسر جهان است. این اصطلاح به طور گسترده در قرآن کریم و سنت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) مورد تأکید قرار گرفته است مانند جایی که مسلمانان به عنوان یک جسم واحد توصیف شده‌اند «وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ»^۱ (مؤمنون، آیه ۵۲).

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تحقق امت واحده در جمهوری اسلامی ایران و تأکید بر وحدت اسلامی، در قانون اساسی کشور نمود دارد. در مقدمه این قانون و همچنین اصل ۲، مبنای جمهوری اسلامی ایران بر پایه ایمان به خدای یکتا و وحی الهی استوار است که به عنوان بنیادی برای جامعه واحد اسلامی در نظر گرفته شده است. در نهایت، اصل ۱۱ این قانون به صراحت به این موضوع

۱. و این است که این امت شما، امتی واحد است و من پروردگار شما هستم. پس از من پروا کنید.

اشاره می‌کند که «بر اساس آیه شریفه إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَ أَنَا رَبُّكُمْ فَأَعْبُدُونِ^۱ (انبیاء، آیه ۹۲)، تمام مسلمانان به عنوان یک اُمت شناخته می‌شوند و بر دولت جمهوری اسلامی ایران واجب است که سیاست کلی خود را بر اساس هم‌بستگی و اتحاد کشورهای اسلامی بنا کند و در جهت تحقق وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در دنیای اسلام تلاش کند». این اصل نشان‌دهنده تعهد جمهوری اسلامی ایران به ترویج وحدت اسلامی و هم‌بستگی میان مسلمانان است و تأثیر بسزایی در ایجاد فضایی برای گفت‌وگو و همکاری بین مذاهب مختلف دارد.

همچنین، نهادها و سازمان‌های مختلفی در ایران به ترویج وحدت مذاهب و هم‌بستگی میان مسلمانان پرداخته‌اند. برای مثال، «مجمع تقریب مذاهب اسلامی» که در سال ۱۹۹۰ تأسیس شد، به عنوان نهاد بین‌المللی برای تقویت وحدت اسلامی و گفت‌وگو میان مذاهب مختلف عمل می‌کند. این مجمع با هدف برگزاری کنفرانس‌ها، سمینارها و برنامه‌های مشترک، سعی در کاهش تنش‌ها و تقویت هم‌بستگی میان مسلمانان دارد.

افزون بر این، برنامه‌های مشترکی مانند «هفته وحدت» (۱۲ تا ۱۷ ربیع‌الاول) که در جمهوری اسلامی ایران به مناسبت تولد پیامبر اسلام (صلی‌الله علیه و آله) برگزار می‌شود، به ترویج وحدت بین مذاهب مختلف اسلامی کمک می‌کند. این برنامه‌ها فرصتی برای برقراری ارتباط و گفت‌وگو میان مسلمانان از مذاهب مختلف و برجسته کردن مشترکات بین ایشان فراهم می‌آورد و به ایجاد حس هم‌بستگی و همکاری در میان آن‌ها کمک می‌کند، اما مجموعه‌ای از موانع باعث شد که امت واحده اسلامی به آن مطلوبیتی که توقع داشتیم، تحقق نیابد.

در ادبیات اسلامی، قرائت‌های مختلفی از مفهوم امت واحده ارائه شده است. برخی از اندیشمندان مانند آیت‌الله جوادی آملی معتقدند که امت واحده همه بشریت را شامل می‌شود و بر اساس آیاتی مانند «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى...» (حجرات، آیه ۱۳)، این مفهوم را جهانی و فراتر از مرزهای دینی تفسیر می‌کنند. ایشان در تفسیر خود بیان می‌کنند که هدف از خلقت انسان، وحدت و همزیستی مسالمت‌آمیز میان همه انسان‌هاست (جوادی آملی، ۱۳۹۸، ج ۱۰، ص. ۱۵۶). در مقابل، علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، امت واحده را محدود به پیروان

۱. این طریقه شما آیین یگانه (و پاک اسلام) است و من یکتاپروردگار و آفریننده شما هستم. پس تنها مرا پرستش کنید.

ادیان توحیدی می‌دانند و به آیاتی مانند «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً...» (انبیاء، آیه ۹۲) استناد می‌کنند. ایشان معتقدند که امت واحد، جامعه‌ای است که بر پایه ایمان به خدا و پایبندی به اصول توحیدی شکل می‌گیرد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص. ۲۳۴). از سوی دیگر، آیت‌الله مصباح یزدی این مفهوم را منحصر به مسلمانان می‌داند و بر وحدت درونی جامعه اسلامی تأکید دارند. ایشان در کتاب جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن بیان می‌کنند که امت واحد اسلامی، جامعه‌ای است که بر اساس آموزه‌های قرآن و سنت نبوی متحد شده است (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص. ۸۷). به عنوان دیدگاه مختار، این پژوهش معتقد است که امت واحد اسلامی، در درجه نخست بر وحدت مسلمانان تأکید دارد، اما با توجه به اصولی مانند کرامت انسانی و عدالت، می‌تواند به عنوان الگویی برای هم‌بستگی همه بشریت عمل کند. این دیدگاه با تأکید بر مشترکات بین‌الادیانی و حقوق بشری، به دنبال تحقق جامعه‌ای عادلانه و همسو با اهداف دینی است.

۱.۲. اصول امت واحد

اصول امت واحد در مفهوم امت نهفته است که فراتر از ایمان مشترک، چندین اصل کلیدی را دربرمی‌گیرد.

۱.۱.۲. برابری

اسلام بر برابری ذاتی همه انسان‌ها فارغ از نژاد، قومیت، زبان، جنس، باور مذهبی، وابستگی سیاسی و موقعیت اجتماعی تأکید دارد. این اصل در امت و اجتماع است که تجلی می‌یابد؛ جایی که افراد بر اساس تقوا و شخصیتشان مورد قضاوت قرار می‌گیرند نه مال و نسبشان «... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ...» (حجرات، آیه ۱۳). ایمان واقعی تضمینی برای ارتقای چنین کرامتی در مسیر کمال انسان است.

۲.۱.۲. عدالت

عدالت‌خواهی اصل اساسی و کلیدی اسلام و یکی از اهداف اصلی نظریه حقوق اسلامی است. امت باید جامعه‌ای باشد که در آن انصاف و عدالت بر اساس آموزه‌های قرآن و پیامبر گرامی اسلام حاکم است. این تعهد به عدالت به تمام جنبه‌های زندگی از تعاملات اجتماعی تا روابط اقتصادی گسترش می‌یابد «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ...» (نساء، آیه ۱۳۵) و حتی باید نسبت

به غیرمسلمان نیز رعایت شود (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص. ۱۸۵).

۳.۱.۲. برادری

اصل برادری یکی از ارکان اصلی حقوق اسلامی است که در قرآن کریم به صراحت مورد تأکید قرار گرفته است «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...» (حجرات، آیه ۱۰) (جمشیدی، ۱۳۸۴، ص. ۲۹). این اصل نه تنها همکاری و حمایت متقابل میان مسلمانان را تشویق می‌کند، بلکه در گفتمان امت واحده اسلامی به معنای احترام به حقوق یکدیگر و جلوگیری از ظلم و تبعیض است و پایه و اساس تشکیل نظام واحدی به نام امت واحده اسلامی به شمار می‌رود (An-Naim, 1990, p. 109).

۲.۲. نقش موازین دین در تحقق امت

دین مؤلفه کلیدی در تحقق امت واحده شناخته می‌شود. آموزه‌های اسلامی در قرآن و سنت نبوی بر اهمیت وحدت و هم‌بستگی تأکید دارند و مسلمانان را به تقویت روابط انسانی و اخلاقی دعوت می‌کنند. بر اساس آموزه‌های قرآن، مؤمنان باید به یکدیگر محبت ورزند و در کنار یکدیگر قرار بگیرند «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» (حجرات، آیه ۱۰). در سنت نبوی باید با دشمنان نیز با اخلاق نیکو و خوش‌رویی برخورد کرد؛ به گونه‌ای که ایشان فرمودند محبوب‌ترین شما نزد خدا، خوش‌اخلاق‌ترین شماست (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱۰، ص. ۸۷). اخلاق اسلامی به عنوان راهنمای عملی برای مسلمانان، به تقویت روحیه امت واحده کمک می‌کند. ارزش‌هایی مانند صداقت، انصاف و همدلی به مسلمانان یادآوری می‌کند که در کنار یکدیگر بایستند و از یکدیگر حمایت کنند (Baderin, 2005, p. 2003). این اصول نه تنها به تقویت روابط اجتماعی میان مسلمانان کمک می‌کند، بلکه به ایجاد جامعه سالم و متعادل منجر می‌شود.

قرآن و آموزه‌های پیامبر اسلام، چهارچوب اخلاقی جامعی را ارائه می‌دهد که رفتار فردی و تعاملات اجتماعی را هدایت می‌کند. این چهارچوب بر ارزش‌هایی مانند شفقت، همدلی، بخشش و عدالت تأکید می‌کند و جامعه‌ای را که ریشه در اصول اخلاقی دارد، پرورش می‌دهد (حجرات، آیات ۱۱-۱۳). افزون‌براین، مناسک و اعمال اسلامی مانند نماز، روزه و حج، برای متحد کردن مسلمانان در سراسر مرزهای جغرافیایی، تقویت هویت مشترک و تعهد آن‌ها به امت است. مسلمانان با پایبندی به این ارزش‌ها و اعمال مشترک، می‌کوشند تا روح واقعی امت را تجسم

بخشند و سبب تقویت وحدت، هم‌بستگی و تحقق جامعه‌ای عادلانه شوند.

۳. اهداف تحقق امت واحده اسلامی

تحقق امت واحده مسلمانان از منظر قرآن و روایات دارای اهداف مشخصی است که به‌طور عمده شامل موارد زیر است.

۱.۳. برقراری وحدت سیاسی

از نظر قرآن، مسلمانان به‌عنوان یک جامعه باید از اختلاف و تفرقه دوری و تلاش کنند به یک قدرت سیاسی مشترک دست یابند. در این راستا، خداوند در قرآن می‌فرماید «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ» (انفال، آیه ۴۶). این آیه نشانه برپایی کامروایی و عظمت است و بر اهمیت هم‌بستگی و اتحاد مسلمانان در مواجهه با چالش‌ها و تهدیدات تأکید دارد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص. ۳۳۱).

۲.۳. توسعه همکاری‌های اقتصادی

هدف دیگر از تحقق امت واحده، ایجاد اقتصاد مشترک میان مسلمانان است. قرآن بر ضرورت همکاری و حمایت از یکدیگر به‌ویژه در امور اقتصادی تأکید دارد «... تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ...» (مائده، آیه ۲). این همکاری می‌تواند به تقویت روابط اقتصادی و ایجاد فرصت‌های مشترک برای پیشرفت جوامع اسلامی منجر شود.

۳.۳. تقویت اعتقاد مشترک

از منظر روایات، مسلمانان باید به یک اعتقاد مشترک و دیانت واحد پایبند باشند. حدیث نبوی معروفی وجود دارد که می‌گوید «مؤمنان در محبت و رحمت به یکدیگر مانند یک جسم واحد هستند»^۱ (مجلسی، ۱۴۰۰، بحارالانوار، ج ۷۱، ص. ۲۷۷). این وحدت اعتقادی می‌تواند به تقویت هم‌بستگی و همکاری میان مسلمانان کمک کند.

۱. «المؤمنون في توادهم وتراحمهم كالجسد الواحد».

۴.۳. نفی تسلط کافران

خداوند مسلمانان را از برقراری ارتباطی (اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی) که منجر به تسلط کافران بر ایشان شود، نفی کرده است «... وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء، آیه ۱۴۱)؛ البته رفت‌وآمد و کسب اطلاع و آموزش دیدن و تبادل فرهنگی و اقتصادی در صورتی که منجر به سلطه کفار و ذلت مؤمنان نشود، مانعی ندارد؛ زیرا در روایات آمده است که باید علم را جست‌وجو کرد حتی اگر به سختی و با هزینه سفر به کشوری دور مانند چین باشد. همچنین، پیامبر (صلی‌الله علیه و آله) دستور داده‌اند که هر کافر اسیر شده اگر ده مسلمان را آموزش دهد، آزاد خواهد شد. در عصر حاضر و با جهانی شدن امور، کشورهای اسلامی نمی‌توانند به صورت جزایری جداگانه و بدون برقراری روابط با دولت‌های غیراسلامی به حیات خود ادامه دهند. از این رو راه حل معقول در این خصوص، تقویت روابط در حوزه‌های متنوع با کشورهای مسلمان است. این روابط باید بدون سوءاستفاده و با دوری از روحیه استعماری و سلطه‌طلبانه برقرار شود (خرم‌آرایی و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۱۱۹).

۵.۳. حفاظت از ارزش‌ها و اصول مشترک

باید توجه داشت که حفاظت از ارزش‌ها و اصول مشترک اسلامی و ملی مانند یگانگی خداوند متعال و نبوت رسول اکرم و کتاب آسمانی قرآن، خود جلوه‌ای از هم‌بستگی و وحدت مسلمانان است و مناسکی مانند حج و اعیادی مانند فطر و قربان و ماه رمضان می‌تواند در برابر تهدیدات فرهنگی و سیاسی مؤثر باشد. این هم‌بستگی نه تنها به تقویت هویت اسلامی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان سپری در برابر چالش‌های جهانی عمل کند.

۴.۴. اصول مشترک

حقوق بشر و مفهوم امت واحده اسلامی به رغم تفاوت‌های ظاهری دارای نقاط مشترک شایان توجهی هستند که به عنوان پلی برای رسیدن به وحدت در جهان اسلام عمل می‌کنند. تحقق امت واحده اسلامی در دنیای مدرن بدون توجه به اصول حقوق بشر غیرممکن به نظر می‌رسد. حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی می‌توانند به طور هم‌زمان به ارتقا و تحکیم این وحدت کمک کنند.

گفتمان حقوق بشر و مفهوم امت واحده هر دو در پی ارتقای کرامت انسانی و ترویج عدالت اجتماعی هستند، اما از زوایای متفاوت به این اهداف نزدیک می‌شوند. هر دو نظام به اصولی مانند

عدالت، کرامت انسانی و هم‌بستگی تأکید دارند. قرآن کریم در بسیاری از آیات خود بر ارزش عدالت تأکید می‌کند و می‌فرماید «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا...» (نساء، آیه ۵۸). این آیات هم‌راستا با اصول حقوق بشر هستند که به احترام به حقوق دیگران و عدالت اجتماعی تأکید می‌کنند. همچنین، در ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر بر کرامت ذاتی تمام انسان‌ها تأکید شده است. حقوق بشر به‌عنوان گفتمانی جهانی بر اصولی مانند برابری، آزادی و عدم تبعیض تأکید دارد و به همه افراد، صرف‌نظر از قومیت، دین و فرهنگ، حقوق یکسانی اعطا می‌کند (Donelly, 2013, p. 96). مفهوم امت واحده بر اساس آموزه‌های اسلامی، بر هم‌بستگی مسلمانان به‌عنوان یک خانواده بزرگ تأکید دارد.

نقاط اشتراک این دو گفتمان می‌تواند شامل تأکید بر حقوق بنیادی انسان، هم‌بستگی اجتماعی و مسئولیت‌های متقابل باشد. به عبارت دیگر، هر دو گفتمان به دنبال ایجاد جامعه عادلانه و انسانی هستند که در آن افراد از حقوق خود برخوردار باشند و به یکدیگر احترام بگذارند (Akbarzadeh & MacQueen, 2008, p. 188). اسلام با آموزه‌های خود و نیز با تأکید بر اعلامیه جهانی حقوق بشر، بر این موضوع تأکید می‌کند که هر انسانی باید از حقوق ابتدایی مانند حق آزادی برخوردار باشد. همچنین، هر دو گفتمان بر اهمیت هم‌بستگی اجتماعی تأکید دارند و متفق‌القول هستند که ایجاد جوامع هم‌بسته و پیوسته برای تحقق حقوق همگان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

۱.۴. اصول مشترک حقوق بشر و اسلام

امت واحده اسلامی به معنای هم‌بستگی و اتحاد مسلمانان در برابر چالش‌ها و مشکلات مشترک است. این مفهوم نه تنها بر اساس آموزه‌های دینی، بلکه با توجه به اصول حقوق بشر نیز شکل می‌گیرد. در این راستا، اصول مشترک حقوق بشر و اسلام می‌توانند به‌عنوان مبنای وحدت و هم‌بستگی مسلمانان عمل کنند. در ادامه، به بررسی این اصول و نقش آن‌ها در تحقق امت واحده خواهیم پرداخت.

۱.۴.۱. اصل برابری

اصل برادری در اسلام به‌عنوان یکی از ارکان اصلی وحدت مسلمانان شناخته می‌شود؛ همان‌طور که قرآن کریم تصریح می‌کند «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...» (حجرات، آیه ۱۰). این اصل نه تنها به روابط فردی اشاره دارد، بلکه به هم‌بستگی اجتماعی و سیاسی مسلمانان نیز مرتبط است. بر اساس این

اصل مهم اسلامی، مسلمانان از هر نژاد و قبیله و با هر زبان و هر سن و سال، با یکدیگر احساس عمیق برادری می‌کنند حتی اگر یکی در شرق جهان زندگی کند و دیگری در غرب (مکارم شیرازی و بابایی، ۱۳۸۶، ج ۴، ص. ۵۰۱). در گفتمان حقوق بشر، برادری به معنای احترام و حمایت از یکدیگر در برابر ظلم و تبعیض است. ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ نیز بر این نکته تأکید دارد که همه انسان‌ها آزاد و برابر از حیث کرامت و حقوق متولد می‌شوند.

تقویت این اصل می‌تواند به تحقق اهداف امت واحده کمک کند و احساس مسئولیت متقابل را در بین مسلمانان افزایش دهد. با ترویج برادری، مسلمانان می‌توانند در برابر چالش‌های مشترک از جمله نابرابری‌ها و تبعیض‌ها، یکپارچه‌تر عمل کنند و در راستای حمایت از یکدیگر گام بردارند.

۲.۱.۴. اصل کرامت انسانی

کرامت انسانی یکی دیگر از اصول کلیدی در هر دو گفتمان حقوق بشر و اسلام است. در آموزه‌های اسلامی، انسان‌ها دارای کرامت ذاتی هستند و باید با احترام و عزت با ایشان رفتار شود. قرآن کریم می‌فرماید «و لقد کرمنا بنی آدم...» (اسراء، آیه ۷۰). این اصل در حقوق بشر نیز به عنوان حق بنیادین هر انسان شناخته می‌شود که باید حفظ و رعایت شود. ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز بر کرامت ذاتی تمام انسان‌ها تأکید می‌کند.

تکیه بر کرامت انسانی به ایجاد فضایی برای همزیستی مسالمت‌آمیز و کاهش تنش‌ها میان مسلمانان کمک می‌کند. با احترام به کرامت انسانی، مسلمانان می‌توانند از بروز اختلافات و تنش‌های غیرضروری جلوگیری کنند و به یکدیگر به عنوان برادران و خواهران انسانی نگاه کنند.

۳.۱.۴. وحدت خانواده بشری

اسلام به عنوان دین جهانی، تأکید زیادی بر وحدت خانواده بشری دارد. این مفهوم شامل تمام انسان‌ها می‌شود «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» (حجرات، آیه ۱۳). قرآن تمام تبعیض‌های نژادی، حزبی، قومی، قبیله‌ای، اقلیمی، اقتصادی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و نظامی را مردود می‌شمارد و

۱. همه انسان‌ها دارای کرامت ذاتی و حقوق برابر و سلب‌ناپذیر هستند.

ملاک فضیلت را تقوا می‌داند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹، ص. ۱۹۵). این اصل در گفتمان حقوق بشر نیز مورد تأکید قرار دارد که همه انسان‌ها باید بدون توجه به نژاد، قومیت یا مذهب با یکدیگر زندگی کنند. ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ نیز بر این نکته تأکید دارد که هرکس حق دارد بدون هیچ‌گونه تبعیضی از حقوق و آزادی‌های مندرج در این اعلامیه بهره‌مند شود. تقویت این اصل می‌تواند به ایجاد هم‌بستگی جهانی میان مسلمانان و دیگر ادیان کمک کند. با پذیرش این اصل، مسلمانان می‌توانند به ایجاد روابط مثبت و سازنده با دیگر جوامع بپردازند و به تقویت وحدت جهانی در برابر چالش‌های مشترک کمک کنند.

۴.۱.۴. عدالت

عدالت یکی از اصول اساسی اسلام است که در تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باید رعایت شود. قرآن کریم به صراحت تأکید می‌کند «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا...» (نساء، آیه ۵۸). امانت‌داری و رفتار عادلانه و دور از تبعیض از نشانه‌های مهم ایمان است؛ چنان‌که خیانت به امانت علامت نفاق است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص. ۹۰). در گفتمان حقوق بشر نیز عدالت به عنوان حق بنیادین هر فرد شناخته می‌شود که باید در تمام سطوح جامعه رعایت شود. ماده ۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۲ نیز بر این نکته تأکید دارد که همه برابرند و بدون هیچ‌گونه تبعیضی در برابر قانون حق دارند.

ترویج عدالت اجتماعی می‌تواند نقش مؤثری در تحقق امت واحده داشته باشد. با اجرای عدالت، مسلمانان می‌توانند به یکدیگر اعتماد و از تبعیض و نابرابری جلوگیری کنند. این موضوع به تقویت هم‌بستگی و وحدت در جامعه اسلامی کمک می‌کند.

۵.۱.۴. همزیستی مسالمت‌آمیز

همزیستی مسالمت‌آمیز یکی دیگر از اصول مشترک است که در قرآن کریم و آموزه‌های اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. مسلمانان موظف‌اند با دیگر ادیان و فرهنگ‌ها با احترام و مدارا رفتار کنند. آیه ۲۵۶ سوره بقره بیان می‌کند «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...». این اصل همچنین، در گفتمان حقوق

۱. هرکس حق دارد بدون هیچ‌گونه تبعیضی از حقوق و آزادی‌های مندرج در این اعلامیه بهره‌مند شود.

۲. همه برابرند و بدون هیچ‌گونه تبعیضی در برابر قانون حق دارند.

بشر به عنوان حق آزادی عقیده مطرح شده است. ماده ۱۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ نیز بر این حق تأکید می‌کند که هرکس حق دارد از آزادی فکر، وجدان و مذهب برخوردار باشد. تقویت همزیستی مسالمت‌آمیز به کاهش تنش‌ها و اختلافات مذهبی کمک می‌کند. با ایجاد فضایی برای گفت‌وگو و تبادل نظر، مسلمانان می‌توانند به درک بهتری از یکدیگر برسند و به تقویت روابط بین‌المللی و همکاری‌های مشترک بپردازند.

۶.۱.۴. دعوت و جدال احسن

دعوت به خوبی و جدال احسن از دیگر اصول مهمی هستند که در اسلام تأکید شده‌اند. قرآن کریم مسلمانان را به دعوت دیگران به سوی حق با نیکی فراخوانده است «ادع إلى سبیل ربک بالحکمة والموعظة الحسنة...» (نحل، آیه ۱۲۵). همه مردم را نمی‌توان با یک شیوه دعوت کرد. هر شخصی دارای روح و ظرفیتی متفاوت است که باید با زبان خودش با وی سخن گفت. خواص را با حکمت و استدلال، و عوام را با موعظه نیکو ارشاد کنیم و مخالفان را باید با جدال نیکوتر هدایت کرد. موعظه نیکو به این معناست که واعظ به آنچه می‌گوید عمل کند و جدال نیکو به این معناست که در آن توهین و تحریک نادرست احساسات وجود نداشته باشد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص. ۶۰۲). این اصل در ماده ۱۹ اعلامیه حقوق بشر^۲ نیز مورد توجه قرار گرفته؛ زیرا ترویج گفت‌وگو و تفاهم میان فرهنگ‌ها و ادیان مختلف ضروری است.

استفاده از روش‌های مناسب برای دعوت می‌تواند به تقویت وحدت مسلمانان کمک کند. با برقراری ارتباط مثبت و مؤثر با دیگران، مسلمانان می‌توانند به ترویج اصول مشترک و ایجاد فضایی برای همزیستی مسالمت‌آمیز بپردازند.

۷.۱.۴. گفت‌وگو و تبلیغ

گفت‌وگو و تبلیغ نیز از اصول اساسی برای تحقق امت واحده هستند. ایجاد فضای گفت‌وگوی سازنده بین مذاهب مختلف اسلامی به کاهش سوء تفاهم‌ها کمک می‌کند. قرآن کریم بر اهمیت

۱. هرکس حق دارد از آزادی فکر، وجدان و مذهب برخوردار باشد.

۲. هرکس حق دارد آزادانه عقیده خود را ابراز کند.

گفت‌وگو تأکید دارد «... و جادلهم بالتی هی أحسن...» (نحل، آیه ۱۲۵) و سفارش کرده است که «وَلَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِی بَیْنَكَ وَبَیْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ» (فصلت، آیه ۳۴). یکی از راه‌های دعوت الی‌الله این است که تنش‌زدایی و بدی دیگران را با نیکی دفع کنیم. در رفتارهای شایسته، اگر دشمن به دوست تبدیل نشود دست‌کم حیا و شرمندگی در او ایجاد می‌شود که او را به رفتار دوستانه وامی‌دارد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۸، ص ۳۴۲). این اصل همچنین، در گفتمان حقوق بشر و ماده ۲۰ اعلامیه^۱ آن تصریح شده است؛ زیرا گفت‌وگوهای سازنده می‌توانند زمینه‌ساز هم‌بستگی اجتماعی شوند (An-Naim, 1990, p. 65).

با ایجاد فضای گفت‌وگوی سازنده، مسلمانان می‌توانند به درک بهتری از یکدیگر برسند و به تقویت روابط بین مذاهب و جوامع مختلف بپردازند. این موضوع به کاهش تنش‌ها و تقویت وحدت مسلمانان کمک می‌کند.

این اصول مشترک نه تنها پایه‌گذار وحدت مسلمانان هستند، بلکه می‌توانند ابزارهای مؤثری برای حل چالش‌ها و موانع موجود در مسیر تحقق امت واحد باشند. با پیوند دادن این اصول با گفتمان حقوق بشر، امکان ایجاد فضایی برای همکاری، هم‌بستگی و تعامل مثبت میان مسلمانان فراهم خواهد شد. به این ترتیب، مسلمانان می‌توانند با تکیه بر این اصول مشترک، به تحقق اهداف مشترک خود دست یابند و در برابر چالش‌های جهانی ایستادگی کنند.

۲.۴. نقش گفتمان حقوق بشر در تقویت هویت مشترک و هم‌بستگی

هم اسلام و هم حقوق بشر به دنبال ترسیم هویتی مشترک برای انسان‌ها هستند. در اسلام این هویت مشترک بر اساس اعتقاد به خالق و معاد شکل می‌گیرد (مطهری، ۱۳۶۹، ص ۱۳۲). در حقوق بشر نیز انسان به عنوان موجود صاحب حقوق ذاتی و سلب‌ناپذیر تعریف می‌شود.

گفتمان حقوق بشر به تقویت هویت مشترک مسلمانان کمک می‌کند. با تأکید بر ارزش‌های انسانی مشترک، این گفتمان می‌تواند به ایجاد حس هم‌بستگی و ارتباط میان مسلمانان از کشورهای مختلف منجر شود. شناخت و پذیرش حقوق بشر به عنوان ارزش جهانی به تقویت احساس تعلق به یک جامعه بزرگ‌تر کمک و مسلمانان را به همکاری و همیاری تشویق می‌کند.

۱. هرکس حق دارد از آزادی تجمع و تشکیل اجتماعات مسالمت‌آمیز برخوردار باشد.

(Adil & Ahmad, 2014, p.49). هر دو نظام فکری به هویت انسانی و معنوی و انسان سعادت‌مند توجه خاصی دارند. اسلام به انسان به‌عنوان خلیفه‌الله بر زمین نظر دارد و حقوق بشر نیز بر انسانی بودن و حقوق ذاتی انسان‌ها تأکید می‌کند. قرآن در سوره حجرات، آیه ۱۳ می‌فرماید «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا...»؛ ای مردم! ما شما را از یک مرد و یک زن آفریدیم و شما را به ملت‌ها و قبایل تقسیم کردیم تا یکدیگر را بشناسید. مخاطب این آیه، کل جامعه انسانی است و مهم‌ترین اصلی را که ضامن نظم و ثبات است، بیان می‌کند. این آیه همچنین، میزان واقعی ارزش‌های انسانی را در برابر ارزش‌های کاذب و دروغین مشخص می‌سازد (مکارم شیرازی و بابایی، ۱۳۸۵، ج ۴، ص. ۵۰۹).

این آیه نشان‌دهنده اهمیت هویت مشترک انسانی است. در این راستا، هر دو نظام به اهمیت همزیستی و تعامل مثبت میان انسان‌ها تأکید دارند که این موضوع به تقویت وحدت مسلمانان کمک می‌کند.

کنفرانس‌های بین‌المللی مانند «اجلاس جهانی حقوق بشر» که کشورها و جوامع اسلامی را گرد هم می‌آورد، نشان‌دهنده این است که چگونه گفتمان حقوق بشر زمینه‌ساز همکاری و هم‌بستگی میان مسلمانان می‌شود.

افزون‌براین، گفتمان حقوق بشر می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای پاسخ‌گویی به چالش‌ها و مشکلات اجتماعی در جوامع اسلامی عمل کند. با ایجاد فضایی برای گفت‌وگو و تبادل نظر، این گفتمان می‌تواند به تقویت هم‌بستگی اجتماعی و کاهش تنش‌ها و اختلافات درون‌جامعه‌ای کمک کند (Alston & Goodman, 2013, p. 709). در کشورهایی مانند مصر یا تونس، فعالان حقوق بشر با استفاده از اصول حقوق بشر برای معرفی و برطرف کردن مسائل اجتماعی و سیاسی، در تلاش‌اند تا تنش‌های داخلی را کاهش دهند و بر وحدت ملی تأکید کنند.

با وجود این چالش‌ها، گفتمان حقوق بشر می‌تواند نقش بسزایی در تقویت هویت مشترک و هم‌بستگی در امت داشته باشد. اصول حقوق بشر با تأکید بر ارزش‌های مشترک مانند عدالت، برابری، و کرامت انسانی، می‌تواند شکاف‌های فرهنگی و سیاسی را پر و حس پیوند متقابل و مسئولیت مشترک را تقویت کند (Wronka, 2023, p. 107). حرکات‌های اجتماعی مانند «جنبش عدالت اجتماعی» می‌توانند حس همکاری بین مسلمانان از کشورهای مختلف را افزایش دهند و

به ترویج حقوق بشر به عنوان موضوعی فراملی کمک کند.

ترویج آموزش و آگاهی در مورد حقوق بشر در جوامع با اکثریت مسلمان برای پرورش فرهنگ احترام و تفاهم بسیار مهم است. وقتی افراد برای مطالبه حقوق خود و دفاع از حقوق دیگران توانمند شوند، این موضوع بافت اجتماعی امت را تقویت و به ایجاد جامعه‌ای عادلانه‌تر کمک می‌کند. برای مثال، برنامه‌های آموزشی در مساجد یا مراکز آموزشی می‌توانند به ترویج اصول حقوق بشر و اساسی‌ترین حقوق انسانی کمک کنند. این موضوع می‌تواند به بستری برای فعالیت‌های مدنی و اجتماعی در جوامع مسلمان تبدیل شود.

۵. راهکارهای بهبود تحقق امت واحده

۵.۱. ایجاد ادبیات و گفتمان مشترک و برنامه‌های آموزشی

برای بهبود تعامل میان گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحده، نخستین گام می‌تواند ایجاد کانال‌های گفت‌وگوی مؤثر میان متفکران و علمای اسلامی و فعالان حقوق بشر باشد. این گفت‌وگوها می‌توانند به شناسایی نقاط اشتراک میان اصول حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی کمک کنند و به ایجاد بیانیه‌ها و اعلامیه‌های مشترک منجر شوند. برای مثال، برگزاری کنفرانس‌های مشترک بین علمای دینی و فعالان حقوق بشر می‌تواند فضایی را برای تبادل نظر و ایجاد طرح‌های عملی فراهم کند.

افزون بر این، ترویج برنامه‌های آموزشی در زمینه حقوق بشر در جوامع اسلامی به افزایش آگاهی عمومی درباره حقوق بشر و ارزش‌های انسانی مشترک کمک می‌کند. این برنامه‌ها باید به شیوه‌ای طراحی شوند که با فرهنگ و آموزه‌های دینی سازگار باشند و به ایجاد درک بهتری از حقوق بشر در چهارچوب اسلامی منجر شوند.

ترویج دوره‌های آموزشی در مدارس و دانشگاه‌ها که به مباحث حقوق بشر و ارزش‌های اسلامی می‌پردازند، می‌تواند بستری مناسب را برای ایجاد آگاهی و درک بهتر میان نسل‌های جوان فراهم کند (Donnelly, 2013, p. 98). طرح دروس مدنی و انسانی در دانشگاه‌های اسلامی که به تحلیل حقوق بشر در پرتوی آموزه‌های اسلامی می‌پردازند، تأثیر بسزایی در ایجاد نسل جدیدی از اندیشمندان حقوق بشر در جهان اسلام دارد. آموزش و ترویج اصول حقوق بشر به عنوان یک تعهد ضروری در سطح جوامع اسلامی باید در اولویت قرار گیرد. یکی از راه‌های مؤثر، معرفی

دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های تخصصی در زمینه حقوق بشر و ارتباط آن با آموزه‌های اسلامی است. این کار منجر به شناخت بهتر و درک عمیق‌تر از حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی می‌شود. عدم درک درست از حقوق بشر و برداشت تقابلی گونه آن در مواجهه با قوانین شریعت، نیاز به اصلاح معرفت‌شناختی این حوزه و تولید هنجارهای اسلامی دارد (Zhussipbek & Nagayeva, 2019, p. 357).

از این رو گنجاندن مفاهیم وحدت اسلامی و حقوق بشر در برنامه‌های آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها به منظور افزایش آگاهی نسل جدید از وحدت می‌تواند زمینه‌ساز رسیدن به این مهم شود.

۵.۲. بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی

سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی می‌توانند نقش حیاتی در تقویت گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحده ایفا کنند. این نهادها با فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تبلیغاتی می‌توانند به ترویج حقوق بشر و آگاهی‌بخشی در جوامع محلی کمک کنند. تأسیس و حمایت از مؤسسات غیردولتی که روی حقوق بشر و مسئله وحدت مسلمانان کار می‌کنند، به ایجاد بستری مناسب برای پیگیری و تحقق این اهداف کمک می‌کند. نهادهای حمایتی برای ارتقای زنان و کودکان در کشورهای اسلامی می‌توانند به منظور برقراری جوامع عادلانه‌تر نقش بسزایی داشته باشند. این مؤسسات می‌توانند به عنوان نهادهای مدافع حقوق بشر عمل کنند و صدای افراد محروم و آسیب‌پذیر را به گوش مسئولان برسانند (United Nations, 1948). افزون بر این، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند به عنوان واسطه‌ای میان دولت‌ها و جوامع محلی عمل کنند و صدای اقشار مختلف جامعه را به گوش مسئولان برسانند. تقویت ظرفیت این نهادها و حمایت از فعالیت‌های آن‌ها می‌تواند به ایجاد فضایی برای گفت‌وگو و همکاری در زمینه حقوق بشر و امت واحده منجر شود (Alston & Goodman, 2013, p. 549).

برای مثال، سازمان‌هایی مانند «عفو بین‌الملل» و «دیده‌بان حقوق بشر»^۱ می‌توانند با همکاری با نهادهای محلی در اجرای برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های آموزشی، آگاهی جامعه را درباره

1. Human Rights Watch

اهمیت حقوق بشر افزایش دهند و به تقویت هم‌بستگی میان مسلمانان کمک کنند (Amnesty International, 2020).

۵.۳. پیشنهاد سیاست‌های بین‌المللی برای تقویت همکاری کشورهای اسلامی

سیستم‌های سیاست‌گذاری در کشورهای اسلامی باید بر اساس ارزش‌های مشترک اسلامی و حقوق بشر شکل بگیرند. تأکید بر عدالت، کرامت انسانی و هم‌بستگی در سیاست‌های داخلی و خارجی به تقویت حس هم‌بستگی و وحدت در میان مسلمانان کمک می‌کند. تهیه منشوری با همکاری علمای برجسته دینی که اصول مشترک را تبیین کند و بر اهمیت وحدت تأکید داشته باشد نیز برای رسیدن به این هدف اثرگذار است. کشورهای اسلامی باید برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر و مبادلات فرهنگی با یکدیگر بکوشند. با برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی و ایجاد نهادهای مشترک برای ترویج فرهنگ گفت‌وگو و همزیستی مسالمت‌آمیز می‌توان به تبادل تجربیات و به اشتراک‌گذاری بهترین شیوه‌ها در زمینه حقوق بشر پرداخت و به تقویت وحدت مسلمانان کمک کرد. همچنین، ایجاد شرایطی برای اصلاح و تقویت ساختار سازمان همکاری اسلامی در راستای ایفای نقش مؤثر برای هم‌گرایی سیاسی و اقتصادی میان دولت‌های اسلامی ضروری است.

با بهره‌گیری از این پیشنهادها، جوامع اسلامی می‌توانند به تحقق اهداف مشترک خود در زمینه حقوق بشر و ایجاد امت واحده نزدیک‌تر شوند. این تلاش‌ها به بهبود وضعیت انسانی و تقویت روابط میان مسلمانان در سطح ملی و بین‌المللی منجر می‌شود. سیاست‌های بین‌المللی می‌توانند به تقویت همکاری میان کشورهای اسلامی کمک کنند. یکی از پیشنهادها، ایجاد نهادهای بین‌المللی مشترک برای نظارت بر رعایت حقوق بشر در کشورهای اسلامی است. این نهادها می‌توانند به‌عنوان یک پلتفرم برای تبادل تجربیات و شیوه‌های مناسب در زمینه حقوق بشر و هم‌بستگی مسلمانان عمل کنند (Mamdani, 2001, p. 211). برای مثال، ایجاد شورای حقوق بشر اسلامی که نمایندگان از کشورهای مختلف اسلامی داشته باشد، می‌تواند به جمع‌بندی نظارت و بهبود وضعیت حقوق بشر کمک کند.

افزون‌براین، کشورهای اسلامی می‌توانند با همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، برنامه‌های مشترکی را برای ارتقای حقوق بشر و توسعه پایدار در سطح منطقه‌ای و جهانی طراحی کنند. این

برنامه‌ها می‌توانند شامل تبادل دانش، منابع و فناوری‌ها باشند که به تقویت هم‌بستگی و وحدت میان مسلمانان کمک کنند. برای مثال، همکاری در زمینه طرح‌های توسعه‌ای که به بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی کشورهای اسلامی می‌پردازند، نه تنها به حفظ حقوق بشر، بلکه به ایجاد اشتغال و کاهش فقر در این کشورها منجر می‌شود.

۴.۵. توجه به نقش فناوری و رسانه‌های اجتماعی

توسعه فناوری و رسانه‌های اجتماعی به ترویج حقوق بشر و تقویت هم‌بستگی مسلمانان کمک می‌کند. استفاده از رسانه‌ها و فناوری‌های نوین برای ترویج مفاهیم حقوق بشر و وحدت مسلمانان می‌تواند بسیار مؤثر باشد. با تولید محتوای آموزشی و آگاهی‌بخش در قالب‌های مختلف (ویدئو، پادکست، مقالات برخط و...) می‌توان به ترویج ارزش‌های مشترک و هویت انسانی کمک کرد. همچنین، این روش‌ها می‌توانند به افزایش تعاملات میان‌فرهنگی و تبادل نظرات مثبت منجر شوند. پلتفرم‌های اجتماعی می‌توانند به‌عنوان ابزارهای مؤثری برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات و تجربیات مربوط به حقوق بشر عمل کنند و صدای افرادی را که به حقوق آن‌ها تجاوز شده است، منعکس سازند (Aouragh & Ess, 2012, p. 75). همچنین، کمپین‌های برخط می‌توانند آگاهی جامعه را افزایش دهند و فشارهایی را بر دولت‌ها برای رعایت حقوق بشر ایجاد کنند.

به‌طورکلی، بهبود تعامل میان گفتمان حقوق بشر و تحقق امت واحده نیازمند تلاش‌های مشترک از سوی جوامع، سازمان‌های غیردولتی، دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی است. با اتخاذ راهکارهای مؤثر و سیاست‌های مناسب، می‌توان به تحقق جامعه عادلانه و انسانی در کشورهای اسلامی دست یافت. ایجاد نهادهای مشترک، تقویت ظرفیت سازمان‌های غیردولتی، برنامه‌های آموزشی و استفاده از فناوری‌های نوین، همگی می‌توانند به‌عنوان اهرم‌هایی برای پیشبرد این هدف مطرح شوند.

با توجه به این نکات و تلاش‌های جمعی، می‌توان امیدوار بود که کشورهای اسلامی در راستای حقوق بشر و هم‌بستگی مسلمانان حرکت کنند و به ایجاد جامعه متعادل و عادلانه بیشتر نزدیک شوند.

نتیجه‌گیری

تأثیر گفتمان بین‌المللی حقوق بشر بر مفهوم امت واحده پیچیده و چندوجهی است. درحالی‌که ممکن است تنش‌های ذاتی بین ادعاهای جهانی حقوق بشر و بیش‌ازحد خاص امت وجود داشته باشد، حمایت مستمر و مؤثر از حقوق بشر برای یکپارچگی و ارتباط دین اسلامی با زندگی پیروان آن ضروری است. این نوشتار با هدف بررسی تأثیر گفتمان حقوق بشر بر تحقق امت واحده اسلامی انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که گفتمان حقوق بشر با تکیه بر اصول مشترکی مانند برادری، عدالت، کرامت انسانی و همزیستی مسالمت‌آمیز، به‌عنوان ابزاری مؤثر در راستای تحقق امت واحده اسلامی عمل می‌کند. این اصول نه تنها با آموزه‌های اسلامی همسوست، بلکه به تقویت هم‌بستگی و وحدت در جوامع اسلامی کمک می‌کند. ازجمله دستاوردهای این پژوهش، شناسایی مشترکات بین گفتمان حقوق بشر و آموزه‌های اسلامی است که نشان می‌دهد چگونه می‌توان از این مشترکات برای تحقق اهداف مشترک استفاده کرد. همچنین، راهکارهای عملی مانند تقویت آموزش حقوق بشر، استفاده از رسانه‌های اجتماعی و ایجاد نهادهای بین‌المللی برای تقویت همکاری کشورهای اسلامی ارائه شده است. این راهکارها می‌توانند به کاهش تنش‌ها و تقویت وحدت در جوامع اسلامی کمک کنند. درنهایت، پیشنهاد می‌شود که تحقیقات آینده به بررسی تطبیقی بین کشورهای اسلامی، تحلیل نقش نهادهای بین‌المللی و انجام مطالعات موردی در این حوزه بپردازند تا چالش‌ها و فرصت‌های تحقق امت واحده اسلامی به‌صورت دقیق‌تر شناسایی شوند.

منابع

- (۱) قرآن کریم.
- (۲) پیغان، نعمت‌الله (۱۳۸۰). امت واحده؛ از هم‌گرایی تا واگرایی. نشریه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم، ۱۵، صص. ۲۰۹-۲۲۴.
- (۳) جعفری، محمدتقی و موثقی گیلانی، احمد (۱۳۷۵). استراتژی وحدت در اندیشه سیاسی اسلام. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- (۴) جمشیدی، حسن (۱۳۸۴). هویت، حقوق بشر و قرآن از امت یگانه تا امت‌های بسیار. نشریه حوزه، ۲۲، صص. ۱۷-۷۸.
- (۵) جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۸). تفسیر تسنیم (جلد ۱۰). قم: اسرا.
- (۶) حبیب‌نژاد، سیداحمد و تسخیری، محمدصالح (۱۳۹۵). تقنین مشترک کشورهای اسلامی در حوزه حقوق بشردوستانه. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۳ (۴)، صص. ۲۹-۴۸. doi: 10.22091/csiw.2018.1664.1141
- (۷) خرم‌آرایی، عاطفه، جوان‌آراسته، حسین و نیکونام، وحید (۱۴۰۲). جهانی شدن؛ چالش امت واحده اسلامی. حکومت اسلامی، ۲ (۱۰۸)، صص. ۱۰۲-۱۳۰.
- (۸) خمینی (امام)، سیدروح‌الله (۱۳۷۲). صحیفه نور (جلد ۲۱). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- (۹) خوشدل مفرد، حسین (۱۳۹۹). بازشناسی معنای «امت واحده» با تأکید بر آیه «وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلَفِينَ» (هود/۱۱۸). دوفصلنامه پژوهش‌نامه تفسیر و زبان قرآن، ۱۶، صص. ۲۹-۴۴. doi: 10.30473/quran.2020.6999
- (۱۰) داوری، محسن (۱۳۸۹). مفهوم حقوق بشر در تعالیم اسلامی. پژوهش‌نامه حقوق اسلامی، ۱۱ (۱)، صص. ۸۷-۱۱۳. doi: 10.30497/law.2012.1243
- (۱۱) صابری تولایی، علی (۱۴۰۴). حقوق بشر علیه حقوق بشر؛ گفتمان حقوق بشر از زبان رهایی‌بخش تا ابزار سلطه. پژوهش‌نامه حقوق اسلامی ۲۶ (۱)، ۴۶-۱. doi: 10.30497/law.2024.246467.3557
- (۱۲) طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴). ترجمه تفسیرالمیزان (جلد ۲). قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- (۱۳) طبرسی، فضل‌بن حسن (۱۳۷۲). مجمع‌البیان فی تفسیرالقرآن (جلد ۱۰). تهران: ناصرخسرو.
- (۱۴) غمامی، سیدمحمد مهدی و صلاحی، سهراب (۱۳۹۱). قدرت نرم نظام اساسی جمهوری اسلامی ایران در تحقق آرمان وحدت اسلامی. فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۲ (۶)، صص. ۱۱۳-۱۴۷.
- (۱۵) قرائتی، محسن (۱۳۸۳). تفسیر نور (جلدهای ۲، ۳، ۴، ۸ و ۹). تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از

قرآن.

(۱۶) مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۰). بحار الأنوار؛ الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (جلد ۷۱). قم: دار احیاء التراث العربی.

(۱۷) مجمع تقریب مذاهب اسلامی (۱۴۰۰). گزارش فعالیت‌های مجمع تقریب مذاهب اسلامی. تهران: مجمع تقریب مذاهب اسلامی.

(۱۸) مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۹۱). جامعه و تاریخ از نگاه قرآن. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمت‌الله علیه).

(۱۹) مطهری، مرتضی (۱۳۶۹). ولایت و ولایه‌ها. تهران: صدرا.

(۲۰) مکارم شیرازی، ناصر و علی بابایی، احمد (۱۳۸۶). برگزیده تفسیر نمونه (جلد ۴). ۵ ج، تهران: دارالکتب اسلامی.

(۲۱) موسی زاده، ابراهیم (۱۴۰۱). حقوق بین‌الملل در اسلام. چاپ ۲، تهران: دادگستر.

(۲۲) نصیری، بهرام و حاجی اسماعیلی، محمدرضا (۱۳۹۹). رهیافت‌های هم‌گرایانه در نگاه قرآن کریم با

تأکید بر آرای تفسیری مفسران از آیه ۹ سوره حجرات. دوفصلنامه علمی مطالعات قرآن و حدیث، ۱

(۲۷)، صص. ۲۸۷-۳۰۶. doi: 10.30497/quran.2020.14442.2822

23) Adil, M. A. M., & Ahmad, N. M. (2014). Islamic law and human rights in Malaysia. *Islam and Civilisational Renewal*, 5, 43-67.

24) Aditya, Z. F., & Al-Fatih, S. (2021). Indonesian constitutional rights: Expressing and purposing opinions on the internet. *International Journal of Human Rights*, 25(9), 1395-1419. <https://doi.org/10.1080/13642987.2020.1826450>

25) Al-Fatih, S., & Aulia, F. I. (2021). Tanggung jawab negara dalam kasus COVID-19 sebagai perwujudan perlindungan HAM. *Jurnal HAM*, 12(3), 349-366. <https://doi.org/10.30641/ham.2021.12.349-366>

26) Alston, P., & Goodman, R. (2013). *International human rights: The successor to international human rights in context*. Oxford University Press.

27) Amnesty International. (2020). *Human rights in the Islamic world: Report on the state of human rights*. Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/>

28) An-Naim, A. A. (1990). *Toward an Islamic reformation: Civil liberties, human rights, and international law*. Syracuse University Press.

29) Aouragh, M., & Ess, C. (2012). The dark side of the revolution: The internet's role in Arab uprisings. *The Information Society*, 32(1), 71-80.

30) Apriliani, D., Tafa, D., & Al Munawwar, F. (2024). Islam and globalization in the study of tafsir maudhu'i. *Bulletin of Islamic Research*, 2(2), 217-236. <https://doi.org/10.69526/bir.v2i2.29>

31) Baderin, M. A. (2003). *International human rights and Islamic law*. Oxford

- University Press.
- 32) Donnelly, J. (2013). Universal human rights in theory and practice. Cornell University Press.
 - 33) ICJ. (2021). Annual report. International Court of Justice.
 - 34) Johnson, M. (2021). The impact of international human rights discourse on Muslim communities. *Journal of Human Rights Studies*, 15(3), 250-267.
 - 35) Mamdani, M. (2001). When victims become killers: Colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda. Princeton University Press.
 - 36) Muedini, F. (2010, January 12). Examining Islam and human rights from the perspective of Sufism. *De Gruyter*, 7(1).
<https://doi.org/10.2202/1554-4419.1172>
 - 37) OIC. (1990). Cairo Declaration on Human Rights in Islam. Organization of Islamic Cooperation.
 - 38) OIC. (2021). Annual report of the Organization of Islamic Cooperation. Organization of Islamic Cooperation.
 - 39) Said, E. W. (1978). Orientalism. Pantheon Books.
 - 40) Shahram Akbarzadeh, & Benjamin MacQueen. (2008). Human rights: An Islamic perspective. Routledge.
 - 41) United Nations Human Rights Office. (2021). Annual report. Office of the High Commissioner for Human Rights.
 - 42) United Nations. (1948). The Universal Declaration of Human Rights. United Nations.
 - 43) United Nations. (2020). Universal Declaration of Human Rights.
<https://www.un.org/en/universal-declaration-of-human-rights/index.html>
 - 44) Wronka, Joseph. (2023). Human rights and social justice: Social action and service for the helping and health professions (3rd ed.). Cognella.
<https://lnkd.in/enw37crj>
 - 45) Zhussipbek, G., & Nagayeva, Z. (2019, January 1). Epistemological reform and embracement of human rights: What can be inferred from Islamic rationalistic Maturidite theology? *De Gruyter Open*, 5(1), 347-365.
<https://doi.org/10.1515/opth-2019-0030>
 - 46) <https://khamenei.ir/>

References

- 1) The Holy Quran.
- 2) Adil, M. A. M., & Ahmad, N. M. (2014). Islamic law and human rights in Malaysia. *Islam and Civilisational Renewal*, 5, 43–67.
- 3) Aditya, Z. F., & Al-Fatih, S. (2021). Indonesian constitutional rights: Expressing and purposing opinions on the internet. *International Journal of Human Rights*, 25(9), 1395–1419.
<https://doi.org/10.1080/13642987.2020.1826450>
- 4) Al-Fatih, S., & Aulia, F. I. (2021). Tanggung jawab negara dalam kasus COVID-19 sebagai perwujudan perlindungan HAM. *Jurnal HAM*, 12(3), 349–366.
<https://doi.org/10.30641/ham.2021.12.349-366>
- 5) Alston, P., & Goodman, R. (2013). *International human rights: The successor to international human rights in context*. Oxford University Press.
- 6) Amnesty International. (2020). *Human rights in the Islamic world: Report on the state of human rights*. Amnesty International.
<https://www.amnesty.org/en/>
- 7) An-Naim, A. A. (1990). *Toward an Islamic reformation: Civil liberties, human rights, and international law*. Syracuse University Press.
- 8) Aouragh, M., & Ess, C. (2012). The dark side of the revolution: The internet's role in Arab uprisings. *The Information Society*, 32(1), 71–80.
- 9) Apriliani, D., Tafa, D., & Al Munawwar, F. (2024). Islam and globalization in the study of tafsir maudhu'i. *Bulletin of Islamic Research*, 2(2), 217–236.
<https://doi.org/10.69526/bir.v2i2.29>
- 10) Baderin, M. A. (2003). *International human rights and Islamic law*. Oxford University Press.
- 11) Davari, Mohsen (1389 SH/2010). Mafhūm-e Ḥoqūq-e Bašar Dar Ta'ālīm-e Eslāmī [Concept of Human Rights in Islamic Teachings]. *Pažūhešnāme-ye Ḥoqūq-e Eslāmī* [Journal of Islamic Law Research], 11 (1), pp. 87–113. doi: 10.30497/law.2012.1243 [in Persian].
- 12) Donnelly, J. (2013). *Universal human rights in theory and practice*. Cornell University Press.
- 13) Ghamami, Seyyed Mohammad Mehdi, & Salahee, Sohrab (1391 SH/2012). Qodrat-e Narm-e Neẓām-e Asāsī-ye Jomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān Dar Taḥaqqoq-e Ārmān-e Waḥdat-e Eslāmī [Soft Power of the Constitutional System of the Islamic Republic of Iran in Realizing the Ideal of Islamic Unity]. *Fašlnāme-ye Moṭāla'āt-e Qodrat-e Narm* [Quarterly Journal of Soft Power Studies], 2 (6), pp. 113–147 [in Persian].
- 14) Habibnezhad, Seyyed Ahmad, & Taskhiri, Mohammad Saleh (1395 SH/2016). Taqnīn-e Moštarak-e Kešvarhā-ye Eslāmī Dar Ḥouze-ye Ḥoqūq-e Bašardūstāne [Common Legislation of Islamic Countries in the Field of Humanitarian Law]. *Pažūheš-e Taṭbiqī-ye Ḥoqūq-e Eslām Va Ġarb* [Comparative Research on Islamic and Western Law], 3 (4), pp. 29–48. doi: 10.22091/csiw.2018.1664.1141 [in Persian].
- 15) ICJ. (2021). *Annual report*. International Court of Justice.

- 16) Ja'fari, Mohammad Taqi, & Movassequi Gilani, Ahmad (1375 SH/1996). *Estrāteżi-ye Waḥdat Dar Andīše-ye Siyāsī-ye Eslām* [The Strategy of Unity in Islamic Political Thought]. Qom: Islamic Propagation Office [in Persian].
- 17) Jamshidi, Hasan (1384 SH/2005). *Houyyat, Hoqūq-e Bašar Va Qor'ān Az Ummat-e Yegāne Tā Ummathā-ye Besyār* [Identity, Human Rights, and the Qur'an: From the Single Nation to Many Nations]. *Našriye-ye Houze* [Hawzah Journal], 22 (127), pp. 17-78 [in Persian].
- 18) Javadi Amoli, Abdollah (1398 SH/2019). *Tafsir-e Tasnim* (Vol. 10) [Tasnim Exegesis]. Qom: Asra [in Persian].
- 19) Johnson, M. (2021). The impact of international human rights discourse on Muslim communities. *Journal of Human Rights Studies*, 15(3), 250-267.
- 20) Khomeini, Seyyed Rouhollah (1372 SH/1993). *Šaḥife-ye Nūr* (Vol. 21) [Book of Light]. Tehran: The Institute for Compiling and Publishing Imam Khomeini's Works [in Persian].
- 21) Khorramaraee, Atefeh, Javan Arasteh, Hossein, & Nikounam, Vahid (1402 SH/2023). *Jahānī Šodan; Čalleš-e Ummat-e Wāḥede-ye Eslāmī* [Globalization; The Challenge of the Islamic Single Nation]. *Ḥokūmat-e Eslāmī* [Islamic Government], 2 (108), pp. 102-130 [in Persian].
- 22) Khoshdel Mofrad, Hossein (1399 SH/2020). *Bāzšenāsī-ye Ma'nā-ye «Ummat-e Wāḥede» Bā Ta'kid Bar Āye-ye «Wa Law Šā'a Rabbuka La Ja'ala Al-Nāsa Ummatan Wāḥidatan Wa Lā Yazālūna Muḥtalifin» (Hūd/118)* [Revisiting the Meaning of "Ummat-e Wāḥede" (The Single Nation) with Emphasis on the Verse "And had your Lord willed, He would have made mankind one nation; but they continue to differ"]. *Dufašnāme-ye Pažūheš-nāme-ye Tafsir Va Zabān-e Qor'ān* [Bi-Quarterly Journal of Qur'an Exegesis and Language Studies], 16, pp. 29-44. doi: 10.30473/quran.2020.6999 [in Persian].
- 23) Majlesi, Mohammad Baqer ibn Mohammad Taqi (1400 SH/2021). *Bihār al-Anwār; al-Jāmi'a li-Durar Aḥbār al-A'imma al-Athār* (Vol. 71). Qom: Dar Ihya al-Turath al-Arabi [in Arabic].
- 24) Majma' Taqrib Madhahib Eslami (1400 SH/2021). *Gozāreš-e Fa'ālyathā-ye Majma'-e Taqrib-e Maḍāheb-e Eslāmī* [Report on the Activities of the Assembly for Proximity of Islamic Schools of Thought]. Tehran: Assembly for Proximity of Islamic Schools of Thought [in Persian].
- 25) Makarem Shirazi, Naser, & Ali Babaei, Ahmad (1386 SH/2007). *Bargozide-ye Tafsir-e Nemūne* (Vol. 4) [Selected Exemplary Exegesis]. Tehran: Islamic Books House [in Persian].
- 26) Mamdani, M. (2001). *When victims become killers: Colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*. Princeton University Press.
- 27) Mesbah Yazdi, Mohammad Taqi (1391 SH/2012). *Jāme'e Va Tāriḥ Az Negāh-e Qor'ān* [Society and History from the Perspective of the Qur'an]. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute [in Persian].
- 28) Motahhari, Morteza (1369 SH/1990). *Walāyat Va Walā'hā* [Governance and Patronage]. Tehran: Sadra [in Persian].
- 29) Mousazadeh, Ebrahim (1401 SH/2022). *Hoqūq-e Baynolmelal Dar Eslām* (2nd

- ed.) [International Law in Islam]. Tehran: Dadgostar [in Persian].
- 30) Muedini, F. (2010, January 12). Examining Islam and human rights from the perspective of Sufism. *De Gruyter*, 7(1).
<https://doi.org/10.2202/1554-4419.1172>
- 31) Nasiri, Bahram, & Haji Esmaeili, Mohammad Reza (1399 SH/2020). *Rahyāfthā-ye Hamgarāyāne Dar Negāh-e Qur'ān Karīm Bā Ta'kid Bar Ārā-ye Tafsīrī-ye Mufasssīrān Az Āye 9 Sūre-ye Ḥujurat* [Convergent Approaches in the View of the Holy Qur'an with Emphasis on the Exegetical Opinions of Commentators on Verse 9 of Surah Al-Hujurat]. *Dufashnāme-ye 'Elmī-ye Moṭāla'āt-e Qur'ān Va Ḥadīṭ* [Scientific Bi-Quarterly Journal of Qur'an and Hadith Studies], 1 (27), pp. 287-306. doi: 10.30497/quran.2020.14442.2822 [in Persian].
- 32) OIC. (1990). *Cairo Declaration on Human Rights in Islam*. Organization of Islamic Cooperation.
- 33) OIC. (2021). *Annual report of the Organization of Islamic Cooperation*. Organization of Islamic Cooperation.
- 34) Payghan, Nematollah (1380 SH/2001). *Ummat-e Wāhede; Az Hamgarā'i Tā Wāgarā'i* [The One Nation: From Convergence to Divergence]. *Našriye-ye 'Ulūm-e Siyāsī-ye Dānešgāh-e Bāqer al-'Olūm* [Journal of Political Science of Baqer al-Oloom University], 15, pp. 209-224 [in Persian].
- 35) Qaraati, Mohsen (1383 SH/2004). *Tafsīr-e Nūr* (Vols. 2, 3, 4, 8 & 9) [Nour Exegesis]. Tehran: Cultural Center of Lessons from the Qur'an [in Persian].
- 36) Saberi Tavallae, Ali (1404 SH/2025). *Ḥoqūq-e Bašar 'Alayh-e Ḥoqūq-e Bašar; Goftmān-e Ḥoqūq-e Bašar Az Zabān-e Rahā'ibahš Tā Abzār-e Salte* [Human Rights Against Human Rights: From Emancipation to Domination]. *Pažūhešnāme-ye Ḥoqūq-e Eslāmī* [Journal of Islamic Law Research], 26 (1), pp. 1-46. doi: 10.30497/law.2024.246467.3557 [in Persian].
- 37) Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- 38) Shahram Akbarzadeh, & Benjamin MacQueen. (2008). *Human rights: An Islamic perspective*. Routledge.
- 39) Tabarsi, Fazl ibn Hasan (1372 SH/1993). *Majma' al-Bayān fi Tafsīr al-Qur'ān* (Vol. 10). Tehran: Naser Khosro [in Arabic].
- 40) Tabatabaee, Mohammad Hossein (1374 SH/1995). *Tarjome-ye Tafsīr al-Mizān* (Vol. 2) [Translation of Tafsīr al-Mizan]. Qom: Islamic Publications Office [in Persian].
- 41) United Nations Human Rights Office. (2021). *Annual report*. Office of the High Commissioner for Human Rights.
- 42) United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.
- 43) United Nations. (2020). *Universal Declaration of Human Rights*.
<https://www.un.org/en/universal-declaration-of-human-rights/index.html>
- 44) Wronka, Joseph. (2023). *Human rights and social justice: Social action and service for the helping and health professions* (3rd ed.). Cognella.
<https://lnkd.in/enw37crj>
- 45) Zhussipbek, G., & Nagayeva, Z. (2019, January 1). Epistemological reform and

embracement of human rights: What can be inferred from Islamic rationalistic Maturidite theology? De Gruyter Open, 5(1), 347-365.
<https://doi.org/10.1515/opth-2019-0030>

46) <https://khamenei.ir/>

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی